

14. Михайлов П.Л. Суд присяжных во Франции. Становление, развитие и трансформация. СПб., 2004.
15. Шаренко С. Л. Процесуальний статус окремої думки судді. Вісник Верховного Суду України. 2006. № 11. С. 35–36.
16. Диков Г. Суд присяжных и практика Европейского суда по правам человека по статье 6 Конвенции (право на справедливое судебное разбирательство). Lex Russica. 2010. № 3. С. 474–490.
17. Культенко О.В., Улюшев Б.М. Потенційні проблеми впровадження інституту присяжних на прикладі правової системи України. Часопис Київського університету права. 2012/4. С. 334–340.
18. Delphine Durançon. La Cour d'assises : une juridiction séculaire et atypique en perpétuelle quête de rénovation. Sociologie. Université Paris-Saclay, 2015. Français. <NNT : 2015SACLS140>. <tel-01292120>.

УДК 342.56/342.98

КУЗЬМИШИН В.М.

МЕТОДИ АДМІНІСТРУВАННЯ АПЕЛЯЦІЙНИХ СУДІВ В УКРАЇНІ

У статті сформовано поняття та розкрито методи адміністрування апеляційних судів. Це елементи єдиної системи задоволення інтересів громадян та загалом судової влади під час апеляційного судочинства та в процесі надання судово-адміністративних послуг, що об'єктивовані у вигляді адміністративних засобів, способів та прийомів адміністративної діяльності апарату суду, суддів на адміністративних посадах, Державної судової адміністрації, органів суддівського самоврядування; органів, які здійснюють охорону адміністративних приміщень або/та фізичну охорону суддів і членів їх сімей, які мають цілеспрямованість та санкціонованість в адміністративній нормі, а реалізація яких передбачає врегулювання поведінки представників Феміди, діяльність яких потребує відповідного адміністративно-правового забезпечення різноманітними організаційними, технічними, матеріальними та соціальними цінностями для втілення в дійсність останніми своїх публічно-правових зобов'язань перед суспільством у зв'язку з виконанням своїх функціональних обов'язків.

Ключові слова: адміністрація, адміністрування, апеляційні суди, судова адміністрація, методи адміністративної діяльності, судочинство.

В статье сформировано понятие и раскрыты методы администрирования апелляционных судов. Это элементы единой системы удовлетворения интересов граждан и в целом судебной власти во время апелляционного судопроизводства и в процессе предоставления судебно-административных услуг, объективированные в виде административных средств, способов и приемов административной деятельности аппарата суда, судей на административных должностях, Государственной судебной администрации, органов судейского самоуправления; органов, осуществляющих охрану административных помещений и / или физическую охрану судей и членов их семей, имеющие целеустремленность и санкционированность в административной норме, а реализация которых предусматривает урегулирование поведения представителей Фемиды, деятельность которых требует соответствующего административно-правового обеспечения различными организационными, техническими, материальными и социальными ценностями для воплощения в дей-

ствительность последними своих публично-правовых обязательств перед обществом в связи с выполнением своих функциональных обязанностей.

Ключевые слова: администрация, администрирование, апелляционные суды, методы административной деятельности, судебная администрация, судопроизводство.

The article is formulates the concepts and methods of administering appellate courts. These are elements of a unified system of satisfaction of the interests of citizens and of the general judiciary in the course of appeals and in the process of providing judicial and administrative services. They are objectified in the form of administrative means activity of the judicial administration. They have purposefulness and are foreseen in the administrative norm, and their implementation involves the regulation of the behavior of representatives of the femid.

Key words: administration, administration, appellate courts, judicial administration, judicial proceedings, methods of administrative activity.

Вступ. Спосіб, в який забезпечується функціонування суду, включаючи спосіб вирішення таких питань, як ефективність, доступність та розподіл праці, суттєво впливає на роботу суддів та якість їхніх рішень – як у реальній дійсності, так і в уявленнях громадськості [15, с. 73]. Саме за допомогою форм і методів адміністративної діяльності судова адміністрація реалізовує стадії управлінської діяльності щодо адміністрування апеляційних судів. Вони взаємопов'язані та деякою мірою доповнюються. Правові форми надають суб'єкту судового адміністрування змогу обрати той чи інший метод втілення владного припису залежно від фактичних обставин та реальної дійсності в момент його застосування. Крім того, організаційні форми, за думкою деяких сучасних вчених є саме методами діяльності публічної адміністрації, а відповідно, і судової. Тож, необхідно з'ясувати особливості окресленого питання та віднайти «ядро» істинності.

Десь побіжно до проблеми методів адміністрування апеляційних судів в Україні в контексті дослідження загальних ознак, звертали свою увагу такі вчені: О. Бандурка, Ф. Бортняк, В. Галунько, А. Гук, А. Денисова, А. Іванишук, І. Марочкін, Пітер Г. Соломон молодший, В. Серьогін, А. Солонар, С. Чернов, К. Янішевська, О. Ярмаш та ін. Проте безпосередньо аналізована нами проблематика не була предметом їхнього дослідження, а свої наукові пошуки вони зосереджували на більш загальних спеціальних чи суміжних викликах.

Результати дослідження. За нашим баченням, під формами адміністрування апеляційних судів в Україні розуміється передбачена законодавчими, в тому числі адміністративними, актами сукупність всіх ймовірних та необхідних адміністративних дій, що виражають зовнішній прояв управлінської (регулятивної) діяльності суб'єктів судового адміністрування, які реалізуються в межах їх повноважень задля надання можливості апеляційним судам задовольнити інтереси громадян та загалом судової влади під час апеляційного судочинства та в процесі надання судово-адміністративних послуг.

Вони є ключовими елементами (інструментами) діяльності судової адміністрації, оскільки є основою для застосування методів, процедур та відповідальності в аналізованій сфері. Однак, погоджуючись із думкою сучасних вітчизняних науковців, вони є лише складовою частиною цілісної системи процесу впорядкування суспільних зв'язків, а ніяк не єдиним його поштовхуючим чинником. Тільки в сукупності використаний інструментарій досягає поставлену мету врядування, в тому числі і судового стосовно апеляційних судів. У нашому разі судова адміністрація користується правовими формами діяльності, як-от видання адміністративних актів, укладення адміністративних договорів, вчинення інших юридично значущих адміністративних дій, та організаційними – 1) організаційні дії; 2) матеріально-технічні операції.

Тож, орієнтуючись на форми адміністрування апеляційних судів в Україні, з'ясуємо, якими методами суб'єкти судового адміністрування користуються в процесі реалізації своїх основних функціональних повноважень щодо забезпечення та регулювання діяльності апеляційних судів.

Безпосередньо в юридичній літературі під методами адміністративного права розуміють способи та прийоми цілеспрямованого впливу норм адміністративного права на поведінку учасників адміністративно-правових відносин [3, с. 156]. Однак, погоджуємось із думкою А. Іванишук про те, що це визначення є надто загальним і таким, що потребує подальшого розвитку [7, с. 276] та уточнення в контексті здійснюваного нами дослідження.

Адміністративний метод – це, перш за все, динамічний інструмент розвитку та врегулювання суспільних зв'язків у сфері публічного управління та процесу його організації, який характеризується наявністю дуалістичних характеристик його змістовного наповнення залежно від вольового чинника адміністративної норми, яка породжує його реалізацію.

Категорії «метод адміністративного права» та «метод адміністративно правового регулювання» є майже тотожними за своїм змістовним наповненням та мають спільну, об'єднуючу мету. Однак варто наголосити на суміжності методів адміністративного права та відповідних методів регулювання, а не їх ідентичності. За нашим баченням, стверджувати про їх тотожність є недоцільним, оскільки перший – теоретична категорія наукового пізнання, що притаманна науковому спектру для позначення теоретичних обрисів, тоді як інша – більш практична категорія, яка включає реальні елементи реалізації владного втручання. Ми маємо на увазі, що, з погляду нашої гіпотези, в основі адміністративно-правового регулювання лежить саме адміністративний метод, із притаманними йому особливостями, однак власний метод регулювання включає як ознаки першого, так і власні. Тобто їх співвідношення частини і цілого. Ціле (метод адміністративного права) – це весь ймовірний спектр способів та засобів управління, тоді як частина (метод адміністративно-правового регулювання) – перелік необхідних способів та засобів управління із загального списку ймовірних.

Проведений аналіз необхідний для розмежування та з'ясування змісту і сутності наступної категорії, яка є більш актуальною до нашого дослідження, – методи діяльності публічної адміністрації або ж органів публічної влади, оскільки саме на основі можна сформулювати та дослідити методи адміністрування апеляційних судів судовою адміністрацією.

Вважається, що під методами діяльності органів публічної влади розуміють конкретні прийоми і способи організації роботи та безпосереднього функціонування органів державної влади і місцевого самоврядування [14]. А ось методи діяльності суб'єктів публічної адміністрації – це сукупність засобів, способів здійснення функцій суб'єкта публічної адміністрації, впливу суб'єктів публічної адміністрації на об'єкти публічної діяльності [10]. Також є думка, що методами публічного адміністрування є певні способи практичного виконання суб'єктами публічної адміністрації своїх адміністративних зобов'язань, що відповідають характеру й обсягу наданої їм компетенції [11; 17, с. 106; 12, с. 101]. Тобто для позначення варіацій елементів реалізації функцій суб'єкта владного впливу використовують категорію методів адміністративної діяльності конкретного суб'єкта публічного адміністрування. Крім того, для того щоб сформулювати відповідне визначення із конкретним суб'єктом, необхідно враховувати його особливості та сферу впливу.

Науковці, котрі досліджували питання методів діяльності публічного суб'єкта у визначеній сфері суспільно-політичного життя нашої держави, вважають: по-перше, що ці методи об'єктивовані у вигляді адміністративних засобів, способів та прийомів; по-друге, вони мають цільове направлення; по-третє, застосовуються виключним колом суб'єктів, для діяльності якого притаманний саме цей метод; по-четверте, вони передбачаються в адміністративних нормах, відображених у правових актах; по-п'яте, скеровані на врегулювання поведінки підконтрольного об'єкта (суб'єкта); по-шосте, використовуються для досягнення єдиної мети адміністративно-правового регулювання конкретної сфери.

Окрім того, адміністративні методи публічного врядування мають ще низку загальних притаманних їм ознак: є змога визначити, як саме той чи інший суб'єкт здійснює свою повсякденну діяльність; виражають зміст керівного впливу і завжди мають своїм адресатом конкретний об'єкт; репрезентують керівну волю держави; використовуються як засіб реалізації функцій і повноважень; мають свою форму, своє зовнішнє вираження [4, с. 83].

Розмежовуючи категорії «метод правового регулювання» та «методи діяльності публічної адміністрації», погоджуємось із думкою А. Гука, що методи правового регулювання містять у собі веління законодавчої влади. Єдине джерело закладеної в ньому юридичної сили – норми законів; воно рівнозначно поширюється на всіх учасників суспільних відносин, у тому числі й на органи державного управління вищих рівнів. Тобто він виражається в нормативах, бо правове регулювання завжди нормативне. Своєю чергою, методи діяльності публічної адміністрації – це спосіб реалізації функції суб'єкта адміністративного права, причому не кожного, а тільки того, який одночасно є суб'єктом публічного адміністрування [4, с. 83].

Тож, розглядаючи методи адміністрування апеляційних судів, ми безпосередньо орієнтуємось на функції діяльності суб'єктів судового адміністрування.

Для початку зазначимо, що класифікація цих методів можлива за різними критеріями, за різними їх властивостями [14]. Детально методи публічного адміністрування аналізує В. Ко-

валенко, який вбачає, що всю їх сукупність доцільно розділити на види за різними критеріями: 1) залежно від форми вираження: правові містяться в нормативних та індивідуальних правових актах і тягнуть юридичні наслідки; неправові характеризуються здійсненням суб'єктом публічної адміністрації певних дій організаційного характеру (наради, інструктажі тощо); 2) залежно від правових властивостей: нормативні застосовуються з метою прийняття нормативних правових актів; індивідуальні – з метою прийняття індивідуального адміністративного акта; 3) за ступенем владного впливу на об'єкти: імперативні містять владні приписи, які зобов'язують до вчинення необхідних дій або належної поведінки; уповноважувальні дають змогу здійснювати певні дії (наприклад, приймати правові акти публічного адміністрування); заохочувальні реалізуються за допомогою встановлення стимулів до правомірної поведінки суб'єктів адміністративного права; рекомендаційні містять рекомендації щодо здійснення певних дій необов'язкового характеру; 4) за суб'єктним складом: одноосібні (єдиноначальні) та колегіальні; 5) від міри використання владних повноважень публічної адміністрації: переконання, заохочення, примус; 6) залежно від ступеня врахування у владному впливі інтересів і правових можливостей його об'єктів: адміністративні, економічні тощо [9, с. 482].

Підтримуючи думку видатного вченого [9, с. 482], вважаємо, що в межах нашого дослідження визначальне значення мають саме методи, які передбачають міру використання владних повноважень публічної адміністрації, а саме переконання, заохочення та примус.

Окрім того, заслуговує на увагу думка А. Іванищука, який виділяє власні види методів діяльності публічної адміністрації у сфері судової гілки влади. За його переконаннями, методи забезпечення діяльності судової гілки влади за сферами спрямування суспільних відносин поділяються на: *морально-етичні* – заходи, пов'язані з вихованням, роз'ясненням і популяризацією у громадян поваги до суду як провідної соціальної цінності в умовах функціонування державно-правової дійсності; *соціальні* – заходи, пов'язані зі створенням суддям та апарату суду комфортних умов для праці, побуту й відпочинку; *економічні* – заходи, пов'язані з фінансовим та іншим матеріальним забезпеченням суддів та апарату суду; *адміністративні* – класичні методи адміністративної діяльності суб'єктів публічної адміністрації, заходи заохочення, переконання й примусу; *заходи інспектування та контролю*.

З погляду спрямованості норм адміністративного права можна виділити методи:

– *зовнішньоорганізаційної діяльності публічної адміністрації* щодо забезпечення незалежності суддів, реалізації конституційного права громадян на судовий захист (кадрове забезпечення діяльності судів; призначення суддів на адміністративні посади; контроль за діяльністю судів);

– *внутрішньоорганізаційної діяльності у сфері судоустрою* (публічно-службові відносини в системі судоустрою; організацію документообігу у судах; суддівське самоврядування; інформаційне; матеріально-технічне забезпечення) [7, с. 282].

Таким чином, інтерпретуючи думки вчених, методи адміністрування апеляційних судів доцільно класифікувати на дві групи: 1) ті, що стосуються реалізації заходів організаційного характеру діяльності апеляційних судів: контроль та нагляд; 2) межові функціональні спроможності суб'єкта судового адміністрування як представника імперативізму: переконання, заохочення та примус.

У контексті вищенаведеного варто нагадати про взаємозв'язок організаційних форм і запропонованих методів діяльності судової адміністрації щодо адміністрування апеляційних судів.

За нашим баченням, організаційні дії як форма діяльності судової адміністрації щодо адміністрування апеляційних судів – це процес внутрішньої діяльності апеляційного суду, в контексті власної організації процесу праці та належного здійснення апеляційного судочинства, в тому числі надання судово-адміністративних послуг, а також його зовнішнє забезпечення з боку уповноважених органів: заходи забезпечення організаційними, технічними, матеріальними та соціальними цінностями. Зокрема, це діяльність про управління персоналом, запровадження ціннісних орієнтацій у працівників Феміди їх підготовка, перепідготовка та атестація, а також проведення різноманітних освітніх та звітних заходів із метою інформування громадськості про діяльність апеляційного суду.

Розуміючи, що форма є первинною щодо методу, вважаємо, що організаційними методами діяльності судової адміністрації щодо адміністрування апеляційних судів є здійснення забезпечення правильного і своєчасного виконання поставлених завдань у процесі реалізації організаційних заходів. Відповідно, це забезпечення є самоорганізаційним та зовнішньоорганізаційним.

Взагалі аналіз юридичної літератури дає змогу зробити висновок, що принципове розмежування між поняттями «контроль» та «нагляд» у контексті державно-правової діяльності вчені-юристи зазвичай не проводять або не акцентують на цьому. Про зазначену відмінність контролю від нагляду можна говорити лише за умови, якщо під наглядовим органом розуміти тільки прокуратуру [5, с. 32].

Нагляд (контроль) у сфері адміністрування апеляційних судів здійснюється у формі планових та позапланових заходів, шляхом проведення моніторингу, різноманітних перевірок, ревізій, оглядів, обстежень та інших дій.

Як приклад, функції з контролю за діяльністю і способом життя судді прямо або побічно здійснюють: Вища кваліфікаційна комісія суддів; Вища рада правосуддя; Рада суддів України; Національна поліція України; Національне антикорупційне бюро України; Національне агентство з попередження корупції; Прокуратура (зокрема, Спеціалізована антикорупційна прокуратура); Служба безпеки України; Верховна Рада України (Комітет з питань правової політики і правосуддя) [18]; Громадська рада доброчесності.

Окрім того, здійснюється контроль та нагляд за виконанням судових рішень, контроль за діяльністю судових експертів, які залучені до апеляційного судочинства, контроль за службою суддів, контроль за станом діловодства в апеляційних судах, контроль діяльності Служби судової охорони, контроль за організацією діяльності судів, контроль за додержанням вимог законодавства щодо врегулювання конфлікту інтересів у діяльності суддів тощо.

Свою чергою, голова апарату апеляційного суду контролює ведення діловодства в суді відповідно до інструкції з діловодства, роботу з фінансового та кадрового обслуговування апарату суду, роботу відділу по роботі із зверненнями громадян та юридичних осіб. Тоді як апарат суду здійснює контроль за виконанням структурними підрозділами суду рішень зборів суддів, розпоряджень та наказів голови суду та його заступника, контроль за надходженням та залученням відповідних матеріалів і документів до судових справ, контроль своєчасності надсилання копій судових рішень у справах під головуванням заступника голови суду, контроль за підготовкою матеріалів, пов'язаних із висвітленням у засобах масової інформації діяльності суду, контроль за виконанням доручень керівника апарату суду, плану роботи апарату суду, затвердженого переліку документів, що підлягають контролю у ВААС, контроль за своєчасним виконанням працівниками відділів завдань, плану роботи суду, відділів, доручень керівництва суду, контроль за станом ведення діловодства, додержанням встановлених правил роботи з документами у відділах, контроль дотримання правил протипожежного захисту в приміщенні архіву, контроль за прийомом кореспонденції та її своєчасну реєстрацію, контроль за прийомом адміністративних справ за апеляційними скаргами та своєчасну передачу їх на реєстрацію до відділу забезпечення руху адміністративних справ, контроль за встановленням надбавок, контроль виконання графіку відпусток суддів та працівників апарату суду тощо.

Стосовно методів переконання, заохочення та примусу як межових функціональних спроможностей суб'єкта судового адміністрування як представника імперативізму додамо, що вони є класичними адміністративними методами з притаманними ознаками останнього та мають на меті здійснення цілеспрямованого впливу на свідомість підконтрольного суб'єкта з метою детермінації його поведінки в руслі приписів адміністративної норми.

Переконання – це профілактичний захід, який характеризується застосуванням засобів, спрямованих на попередження можливих дій щодо невиконання рішень публічних органів управління [2], тоді як примус – система засобів психологічного або фізичного впливу на свідомість і поведінку людей із метою досягнення чіткого виконання встановлених обов'язків, розвитку суспільних відносин у рамках закону, забезпечення правопорядку й законності [1, с. 151]. Сам примус є методом, тобто способом досягнення правомірної поведінки, відновлення порушеного права або відповідальності [4, с. 84]. Ось, зокрема, трудова дисципліна забезпечується методами переконання та заохочення до сумлінної праці, а до порушників дисципліни застосовуються заходи дисциплінарного та громадського впливу [8].

Наостанок, заохочення як метод у сфері адміністративної діяльності судової гілки влади – це нормативно закріплений засіб адміністративного впливу, який через інтерес і свідомість направляє волю громадян, апарату суду на здійснення корисних, із погляду специфічної публічної адміністрації, діянь [7, с. 284].

Одним із видів заохочень суддів є відзнаки Ради суддів України. Така відзнака є формою заохочення суддів та працівників апарату судів за видатні заслуги у здійсненні правосуддя, значний внесок у забезпечення захисту прав і свобод громадян, зміцнення законності та правопо-

рядку в державі, високий професіоналізм. Відзнаки встановлюються виключно вищим органом суддівського самоврядування. Відповідно до Положення про нагородження відзнакою Ради суддів України встановлюються підстави, порядок присвоєння й вручення нагород Радою суддів України [13].

Також Голова Державної судової адміністрації України за поданням голови апеляційного суду здійснює заохочення [6]. Заохочувальними відзнаками Державної судової адміністрації України є: Подяка Державної судової адміністрації України; Почесна грамота Державної судової адміністрації України; Нагрудний знак Державної судової адміністрації України – «Знак пошани» [16].

Таким чином, проаналізовані методи діяльності судової адміністрації щодо адміністрування апеляційних судів відображають спільну волю регулюючого впливу – забезпечення якісного функціонування судової гілки влади загалом та діяльності апеляційних судів як невід’ємної частини попередньої зокрема.

Висновки. Усе вищевикладене дає змогу сформулювати висновок, згідно з яким методи адміністрування апеляційних судів – це елементи єдиної системи задоволення інтересів громадян та загалом судової влади під час апеляційного судочинства та в процесі надання судово-адміністративних послуг, що об’єктивовані у вигляді адміністративних засобів, способів та прийомів адміністративної діяльності апарату суду, суддів на адміністративних посадах, Державної судової адміністрації, органів суддівського самоврядування; органів, які здійснюють охорону адміністративних приміщень або/та фізичну охорону суддів і членів їх сімей, які мають цілеспрямованість та санкціонованість в адміністративній нормі, а реалізація яких передбачає врегулювання поведінки представників Феміди, діяльність яких потребує відповідного адміністративно-правового забезпечення різноманітними організаційними, технічними, матеріальними та соціальними цінностями для втілення в дійсність останніми своїх публічно-правових зобов’язань перед суспільством у зв’язку з виконанням своїх функціональних обов’язків.

Список використаних джерел:

1. Битяк Ю.П., Богуцький В.В., Гарашук В.М. Адміністративне право України. Харків: Право, 2000. 520 с.
2. Бортняк Ф.В. Форми та методи діяльності державної виконавчої служби: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київський національний ун-т внутрішніх справ. К., 2008. 16 с.
3. Галунько В.В. Адміністративне право України: підручник: у 2-х т.: Загальне адміністративне право. Академічний курс. Херсон : ХМД, 2013. Т.1. 396 с
4. Гук А.С. Адміністративні форми та методи публічного врядування. Актуальні проблеми державного управління. 2013. № 1 (43). С. 78–83.
5. Денисова А.В. Співвідношення контролю та нагляду. Адміністративне право і процес. 2013. № 2 (4). С. 30–37.
6. Державна судова адміністрація України. Судова влада України. 2017. URL: https://dsa.court.gov.ua/dsa/about_dsa/about/
7. Іванишук А. Адміністративно-правове забезпечення судової влади в Україні. дис. ... докт. юрид. наук. Київ, 2017. 466 с.
8. Керівник апарату суду. Вінницький апеляційний адміністративний суд. 2018. URL: <http://www.vaas.gov.ua/about/aparat-sudu/kerivnik-aparatu-sudu/>
9. Коваленко В.В. Курс адміністративного права України: підручник. Національна академія внутрішніх справ. К.: Юрінком Інтер, 2012. 808 с.
10. Коломоєць Т.О. Адміністративне право України: підручник. Вид. 2, змін, і доп. 1С: Істина, 2012. 528 с.
11. Колпаков В.К., Кузьменко О.В., Пастух І.Д., Сущенко В.Д. та ін. Курс адміністративно-права України: підручник. К.: Юрінком Інтер, 2012. 808 с.
12. Маркіна А.М. Адміністративно-правове регулювання надання медичних послуг в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. НДІ публ. права. Київ, 2018. 221 с.
13. Марочкін І.Є. Організація роботи суду: навчальний посібник. Х.: Право, 2012. 256 с.
14. Методи діяльності органів публічної влади. Юридичні послуги Online. 2017. URL: http://yurist-online.com/ukr/uslugi/yuristam/literatura/dergh_bud/13.php.
15. Пітер Г. Соломон молодший. Судове адміністрування і якість правосуддя. Судова апеляція. 2009. № 3 (16). С. 73–83.

16. Про встановлення заохочувальних відзнак Державної судової адміністрації України: Наказ Державної судової адміністрації України від 07.07.2013 р. № 35. Судова влада України. URL: <https://court.gov.ua/userfiles/N35.pdf>.

17. Рудниченко С. М. Адміністративно-правове регулювання діяльності державної судової адміністрації України: ... канд. юрид. наук: 12.00.07. НДПП. Київ, 2017. 226 с.

18. Суддів контролюватимуть дев'ять органів. Судова влада України. 2016. URL: <https://br.hr.court.gov.ua/sud2005/news1/294360/>.